

1974. gada 2. februārī **LM 11**

NOBĪDE VAI NORMA?

(PA DIVU GRĀMATU PĒDĀM)

**Skaistais ir grūts.
SOKRĀTS**

**Skaistums ir elpa. Un ne-
var strādāt, elpu aizturējis.
I. ZIEDONIS**

Pirms dažiem gadiem izlasīju divas ar publicistisku kaismi piesātinātas grāmatas: «Jūtu kultūra» un «Tikumiskā un netikumiskā māksla». Raksti — esejas — tulkoti no krievu valodas. Es ilgi gaidīju, kā uz tiem reaģēs mūsu profesionālā kritiķe, taču nekādu «kēdes reakciju» tā arī nesagaidīju. Galu galā mani pamodās snaudošais pēnieka gars un sāku interesēties par šo grāmatu likteņiem arī citos līmeņos. Tuvākajā, Siguldas, bibliotēkā ar «Jūtu kultūru» (izdota 1970. g.) iepazīnušies seši un ar «Tikumisko un netikumisko mākslu» — viens lasītājs... Pēdējā izdota 1971. gada nogalē, taču, kaut tās mēfens ir tikai 8000 eksemplāru, vēl neseno to varēja redzēt grāmatnīcas skatlogā Ļeņina ielas un Padomju bulvāra krustojumā.

Pavērsim vaļā mazliet apvītējušos vākus: kādām domām lasītāji pēdējūsi gavām? «Ir saprotams, ka cilvēkam vajadzīga māja, lai būtu kur apmesties, apģērbs, lai pasargātu no aukstuma, maize, lai uzturētu dzīvību, mašīnas, lai ceļu dzīves līmeni. Bet pati dzīve — kas gan tā ir?... Ārīmdzīvotāji ir cilvēka gara, prāta, domu, jūtu dzīve.» (S. Vīnogradova. «Tikumiskā un netikumiskā māksla», 197. lpp.)

Autorem teicība. Tieši tāpēc

ignorēšana (interesantums jau programmētis nosaukumā, tā ka nevienš nevar atrunāties: «Kā lai ledomējas, kas tur ir?») ir vēl viena zīme, vēl viens simptoms, kas liecina, ka vērtību skalā reizēm notiek pārmāņas, nobīde.

Protams, sabiedrībai, tāpat kā mīlzu opmēra lējumam, nekad nebūs viendabīgas struktūras. Taču apmierināties ar šāda sfāvokļa konstatējumu un atstāt visus jautājumus atrisināt «dabai» diez vai ir cilvēka cienīgi. Tiem nelai- mīgajiem, kas garlaicijas savās automašīnās un blāvām acīm kļūst gleznu galerijās, kad tur pa re- tam lemalās, var un vajag pal- dzēt! Dabūt ārā rubli no tūrista kabatas ir vieglāk par vieglu, grūtāk redēt cilvēkā iekšmi iegūt tīstas, neimītiņas vērtības. Jo grū- tāk to izdarīt tad, kad viņš «re- dzējis» gan Vasaras dāru Ļeņin- gradā, gan Kizus, gan pabijis Tretjakova galerijā. Visur viņš bi- jis — lai varētu nevērtīgi izmesti: «Diezkas nav...»

Primitīvas gaumes kaifīgums visasāk parādās tad, kad ir no- brieduši apstākļi dzīlākai, smalkā- kai uztīverei. Pieprasījums rada arī mērus no literārās dzīves, kad vi- duvērtība spertgi solo no grāma- tas uz grāmatu, no izdevniecības uz izdevniecību. Neesmu pirmais, kas šo parādību pamanījis, to bleži jo bieži konstatējusi kritiķa. Neapšaubāmi, arī mūsu sabiedrī- bā eksistē slānis, kas pieprasa at- vieglotu, sasaldinātu mākslu, «kli- ū», kā to sauc ārzemnieki. Star- pība gan ir tā, ka tur šim «kličam»

fors ir LVU Vēstures un filozofi- jas fakultātes students, turklāt komjaunietis. Gan, par laimi, tikai pirmkursnieks. Bet ja šie, saudzī- gi sakot, arhaiskie uzskati sagle- bājas arī pēdējā kursā, tad, kad students jau gandrīz ir filozofs? Liekas, te ir vieta nelielam frag- mentam no «Jūtu kultūras»: «Mū- su laikos izglītois cilvēks nav ne- kāds brīnījums, bet kulturāls sa- stopams retāk. Neiedziļinoties št- kumos, var teikt, ka cilvēka kul- tūru veido izglītība plus audzinā- šana. Ja izglītojam cilvēkam trūkst audzināšanas, tas ir sevišķi manāms un pat bīstami. Izskaid- rojums te šāds. Zināšanas dod cilvēkam pašvērtību uz sevi, paš- stāvīgumu, kā arī brīvību sprie- dumos... Taču slikti audzinātā cilvēkā visas šīs īpašības ir kā pārveidojas. Pārīlecība par sevi top par pašapziņi- gumu, pašstāvīgums par ne- vērtību pret citiem, brīvība spriedumos — par lērdumu pā- mācīt, izteikt savas domas kate- goriski, nepiespēstība pārvešas par vajību, drosmē — par rupju (194. lpp.)

No mūsu pašu republikas pre- ses slejām: «... pretruna starp estētiskās audzināšanas vajadzī- bām un pedagogu izglītību līdz šim bija visai utama. Tagad, kad stīvam uz jaunu uzdevumu sliek- šna, tā ir faktiski kļūdoša.» Šis skumjais P. Zeiles konstatējums izskanējis jau pirms trim gadiem («Harmoniskas personības attīstī- bai», «Literatūra un Māksla», 1970. g. 17. līl). Kas ir noticis pa šo laiku? Problēma ienroām

Pirms divdesmit gadiem Teherānā parādījās pirmais Zaļe Solitani dzejoļu krājums «Mežoniģie ziedi».

Ar šo krājumu Ishašanas meitene lenāk Irānas progresīvajā dzejā. Viņa dzimusi bagātā ģimenē, ar kuru viņa jaunība sarauj saltes un aiziet strā- dāt par bankas ierēdni.

1941. gadā Zaļe iekļaujas pasaules tautu pret- fašistu koalīcijā, piedalās sieviešu progresīvajā kustībā, lasa savus dzejoļus pirmajā Irānas rakst- nieku kongresā 1946. gadā.

Cetrdesmito gadu beigās viņa ar ģimeni sples- ta emigrēt uz Padomju Savienību un pašlaik dzi- vo Maskavā. Zaļe dzejoļi persu valodā un krievu atdzejojumos izdoti Maskavā un Ārzemēs. Piec- desmito gadu beigās viņas publicistiskajā dzejā ieskanas liriskas notis.

Zaļe vairākkārt apmeklējusi Rīgu un to lemi- ļojusi.

CECILIJA DINERE

Meža

Es nezīnu, kur iedvesmu ņem mežs,
Kas rītausmai iļek dziesmas katrā zarā,
Un burvja spēks man neizprotams divē,
Kas biezokņos mūs paņem savā varā.
Kad rudenis rīis pār zemi beidzot nāk,
Mežs sauli paceļ savos piecos.
Tad savā pasaulītē tauriņš domāt sāk,
Ka tam par godu ledegas
Ir visas lapu sveces.
Vai pateicīgs tas izskērdīgam vējam,
Kas lapu monētas pār zemi sviēži
Un putnis, kas ir mežā lemītiģles,
Par lapkrīti
Nu savas dziesmas sģiež.
Ar savu noslēpumu, savām ēnām,
Kas mirst, lai ļaudis sildītu,
Lai mājokļos to lebavētu.
O, arī meža rēta
Man svēta.

gauras un jutu apzināšanai: mū-
su zemē pievērsis tik lielu uzmanī-
bu.

Tācu ar ko lai izskaidro fak-
tu, ka ir jomas, kur pieprasījuma
ir tik spēcīgs, sekulības pārsvars?
Pretiek vērtīgāk paklausīties Rīgas
radiopāraidēs strādnieku sa-
stādītu programmu, lai visai drīz
konstatētu, ka tāns bieži vien var
atrast gan ārzemju, gan pašmāju
banālības, tā saucamās sal-
dās dziesmas. Taču vai pietici-
kā un bezgaumbā ir vainojami
tikai paši strādnieki, kas pieprasī-
juši šīs dziesmas? Domāju, ka par
vīnu muzikālo gaumi ne rūpniecī-
sabiedriskās organizācijās, ne vā-
dītāji bieži vien neuztraucas, uz-
skatot joku tālīr strādnieka perso-
niskā lietā, jo banālā gaume māks-
las jautājumos taču ražošanu ne-
ietekmējo. Iztepašana lētai gau-
mē manāma ne tikai mūzikā. Li-
teratūrkritiķis V. Skraucis jau zi-
ņoja par sentimentālisma «jauno
renesansi» latviešu prozā. Kādi
renesansi? Latviešu prozā. Kādi
ir šīs parādības, primitīvisma uz-
plaukuma cēloni? Un vai vispār
pastāv šāda virzība kā problēma?
Vai tad visos laikos nav bijušas
putas, kuras strauji griežas virs
jauno vērtību «katlas»? Jā, tā ir
bijis vienmēr, taču mūsdienās, kad
gribam panākt, lai ikviens cilvēks
būtu personība, vēl un vēl jādo-
mā, kā šīs putas samazināt.

Diemžēl ne vienmēr mūsu sa-
biedrībā materiālās un garīgās
vērtības atrodas harmoniskā sa-
mērā. Argumentēji šo rūgto pe-
fiesību pierāda «Kurzemītes» pir-
mā un otrs daļas otrā daļa. Var-
būt vēl kāds paša piedzīvojums,
novērojums.

1973. gada oktobra beigās Si-
guldā vajadzēja notikt interesan-
tai pārrunai par tematu: «Cilvēka
dzīves jēga laime un aicinā-
jums». Es rakstu «vajadzēja no-
tikts», jo īstenībā lektors Oļģeris
Rācenājs, kuram piemīt spilgtas
domātājas dotības, uzrunāja devi-
ņus cilvēkus, no tiem trīs bija
kultūras nama štata darbinieki,
četri cilvēki pensionāru vecumā
un tikai divi (ja pieskaitu sevi)
jaunieši. Jāpiebilst, ka afišas tu-
rējās vismaz pāris dienas. Situā-
cija, kad vērtīgs priekšnesums tiek
pasniegts dažiem cilvēkiem, ir
mazliet absurda, mazliet traģiska.
It sevišķi tad, ja redzi sev apkārt
tik daudzus kam šie kardinālie
jautājumi nebūt nav skaidri.

Šīs ļoti interesantās pārrunas

speciāli rada izdevīgus izplatīša-
nas apstākļus, bet pie mums sa-
biedriskā doma ir nopietni norū-
pējusies, ka līdzās Kolorādo ve-
bolēm un «puķu puistiem», arī
«kičs» «laimīgi» pārgājies PSRS
robožu un jau iekārtoties it ērti
dažā labā tīrās mākslas tempļi...
Ja atšķiram vēlā sākumā piemēnē-
tās grāmatas, tad nav grūti pama-
nīt, ka visiem autoriem ir
skaidri saredzams ienaidnieks,
pret kuru tad viņi arī cīnās vi-
siem līdzekļiem: «Masu māksla
rada īpašu pasauli, īpašu herme-
tizētu daudzdu stendartu vidi, no
kuras vidējais kultūras patērētājs,
iekļūvis tur agrā bērnībā, nekad
vairs neieiek laukā. Cilvēku
attiecību vietā stājas
lietu attiecības (retinā-
jums mans. — E. K.), un virzīšanās
no viena patērēšanas līmeņa uz
otru rada cilvēkā personības tap-
šanas ilūziju.» («Tikumiskā un ne-
fikumiskā māksla», 181. lpp.) Lai
gan tas sacīts par citu pasauli, ku-
ras dīvīri ir tofāli ielinteresēti
«projektēt cilvēkus ar noteiktām
īpašībām», tomēr kurš ar noteiktām
būs fik varonīgs un pierādīs,
ka pie mums nav tādu cilvēku, ku-
ri virzās no patērēšanas līmeņa
uz patērēšanas līmeni — un ti-
kai? Arvien skaidrāk kļūst re-
dzams — nemaz nav jādodas kos-
mosā — ka Zeme ir viens vese-
lums, ka robežgrāviņi nav tik dzi-
ļi un paši Zeme tik plaša, kā do-
māja (vai pierēma) līdz šim. Ka do-
mā primitīvismam ir tendence izples-
ties, tas nav īpaši jāpierāda, taču
vislielāko satraukumu rada gadi-
jumi, kad tā balss skan no vie-
tām, kas nekādā gadījumā ne-
drīkstētu kalpot par tā primitīvī-
ma tribinēm. Ieklausīsimies, pie-
mēram kādā balstī, kas uzrunā
«Padomju Jaunatnes» lasītājus:
«... Nopietni iedomā par to, kā
pēc tomēr daudzi no mums vāji
orientējas kultūras un mākslas jau-
tājumos, maz lasa daļlitteratūru,
neapmeklē teātrus, izstādes, kon-
certus. Esmu uzdevis šo jautājumu
paīs sev, bet atbildi nevaru at-
rasi, jo bez tā taču tu
mēr tīri labi var iztikt.
(Retinājums mans. — E. K.) Un
tas nekādā gadījumā neliecina
par to, ka tāds cilvēks ir mazvē-
rtīgāks par pārējiem.» («It kā trīs
stūmiņa». «Padomju Jaunatne», 19.
V. 73. g.) Briesmīgākais šai ci-
tātā nav saturs, tas zināmā mērā
jau ir triviāls — bet fakts, ka au-

aktuāla — par to rakstījis A. Dri-
pe (gan visai šaurā, specifiskā
virzienā), reiz erunājās I. Indrā-
pējusies, ka līdzās Kolorādo ve-
bolēm un «puķu puistiem», arī
«kičs» «laimīgi» pārgājies PSRS
robožu un jau iekārtoties it ērti
dažā labā tīrās mākslas tempļi...
Ja atšķiram vēlā sākumā piemēnē-
tās grāmatas, tad nav grūti pama-
nīt, ka visiem autoriem ir
skaidri saredzams ienaidnieks,
pret kuru tad viņi arī cīnās vi-
siem līdzekļiem: «Masu māksla
rada īpašu pasauli, īpašu herme-
tizētu daudzdu stendartu vidi, no
kuras vidējais kultūras patērētājs,
iekļūvis tur agrā bērnībā, nekad
vairs neieiek laukā. Cilvēku
attiecību vietā stājas
lietu attiecības (retinā-
jums mans. — E. K.), un virzīšanās
no viena patērēšanas līmeņa uz
otru rada cilvēkā personības tap-
šanas ilūziju.» («Tikumiskā un ne-
fikumiskā māksla», 181. lpp.) Lai
gan tas sacīts par citu pasauli, ku-
ras dīvīri ir tofāli ielinteresēti
«projektēt cilvēkus ar noteiktām
īpašībām», tomēr kurš ar noteiktām
būs fik varonīgs un pierādīs,
ka pie mums nav tādu cilvēku, ku-
ri virzās no patērēšanas līmeņa
uz patērēšanas līmeni — un ti-
kai? Arvien skaidrāk kļūst re-
dzams — nemaz nav jādodas kos-
mosā — ka Zeme ir viens vese-
lums, ka robežgrāviņi nav tik dzi-
ļi un paši Zeme tik plaša, kā do-
māja (vai pierēma) līdz šim. Ka do-
mā primitīvismam ir tendence izples-
ties, tas nav īpaši jāpierāda, taču
vislielāko satraukumu rada gadi-
jumi, kad tā balss skan no vie-
tām, kas nekādā gadījumā ne-
drīkstētu kalpot par tā primitīvī-
ma tribinēm. Ieklausīsimies, pie-
mēram kādā balstī, kas uzrunā
«Padomju Jaunatnes» lasītājus:
«... Nopietni iedomā par to, kā
pēc tomēr daudzi no mums vāji
orientējas kultūras un mākslas jau-
tājumos, maz lasa daļlitteratūru,
neapmeklē teātrus, izstādes, kon-
certus. Esmu uzdevis šo jautājumu
paīs sev, bet atbildi nevaru at-
rasi, jo bez tā taču tu
mēr tīri labi var iztikt.
(Retinājums mans. — E. K.) Un
tas nekādā gadījumā neliecina
par to, ka tāds cilvēks ir mazvē-
rtīgāks par pārējiem.» («It kā trīs
stūmiņa». «Padomju Jaunatne», 19.
V. 73. g.) Briesmīgākais šai ci-
tātā nav saturs, tas zināmā mērā
jau ir triviāls — bet fakts, ka au-

Ir viegli pašūt samta bereti, iz-
audzēt bārdū un uzskatīt, ka ar
šiem dekoratīvajiem atribūtiem
pilnīgi pietiek, lai ierindotu sevi
«mūsdienīgo» cilvēku saimē. Kas
rūpēties, lai viršības cienītāji
sāktu fiekties pēdizluma? Bezge-
la bedrī, ja izpriečas izkonkurē
izziņu, bet vēl bēdīgāk, ja ilūzi-
jas samaina ar īstenību un atdarī-
nājumu ar oriģinālu. Ievērojams
dramaturgs V. Rozovs teicis: «Tā
saucamā garīgā civilizācija ir
gauzām niecīga un atrodas pār-
ejas stadijā. Mūsdienu civilizēta-
jam cilvēkam atgriezies mežona
stāvoklī nepavisām nav grūti —
pagājušajā karā šādas parādības
bija masveidīgas.» («Lūtu kultūra»,
141. lpp.) Taču, manuprāt, zinot
arī visu tumšo, ko slēpj cilvēka
daba, ir stingrs pamats optimis-
mam, cerībai, ka viss notiks tie-
ši tā, par ko reiz apņēmušies cilvē-
ces gaisīe prāti. Tieši humānisma
nesatricināmās pozitīvas mūsu ze-
mē ir tam visdrīzākā garantija.
Bet kropļīgas izdarības, kuru cē-
lonis ir nesimetriki pārbīdījumi
vērtību skalā — uz materiāla pu-
sī — atgādina, ka cilvēks vienmēr
saņem sodu, ja tiek izjaukts līdz-
svars.

Taču deformēta personība ne-
kad nav bijusi mūsu sabiedrības
ideāls. Ko darīt lai šādu personu
skaitu samazinātu līdz minimu-
mam, par to jādombā arī citām in-
stancēm, ne tikai publicistiem.

ELMĀRS KURŠIS

Samierinies!

VECENTE SAVA JAUNIBAS ATTELA PRIEKSA

Sarkani avēnu krūmi dodas kalnup,
Sidrabs ūdenškrītums no augšumiem krīt,
Kaut kas mežonīgs ap manu dvēseli smaržo,
Atmiņas rūgtas un saldas sastājas rindā.
Tā kā asni, kas zemi plēs pavasarī,
Nejaustas skumijas sazaro mani...
Mūsu pazīšanās

Ir sīkstis par dzeļtenu ziedlapu un par plaukstošu ziedu,
O, zaudētā paradīze,
Tā est tu,
Mana ģimeine, priekšā uz galda;
Sarkans avēnu briksnējs, kalnup kas dodas, —
Sidrabs ūdenškrītums no augšumiem krīt.
Tā esmu es.

O, cik īsa un skumja bij mūsu pasaka,
Uz vienu mūžības mirkli samierinies ar mani,
Samierinies ar dabu,
Samierinies, meitene skaistā.

Sauriets pie jūras

Zīda vilnis šūpojas mežos,
Kas dejo un dejo jūras spogulī,
Kāpu priedes ar zālajām adaiņām
Klusi šuj kopā saplēstos mākonīs.
Kad saulriets uziedz tur tālumā,
Uz cilvēka laimes takas
Safekas jūra ar debesīm.
Un katrā vilnī deg saules trīsotie stari.
Sauriets pār jūru — jupļu sarkanais lauks,
Un mūžīgās dzīvības noslēpums
Atklājas vēlreiz saules maizīgā llesmā...*

Kad saulriets uziedz tur tālumā,
Ai, kaijai Tu jūras puķu līgava,
Cik viegli tu lidinies viņu spārnos,
Nezinot bēdu, nezinot ciešanu.
Es nestaužu brīvību tavu jūras valstī.
Vientuība un vētra nebatda tevī,
Tāpēc, ka pieder tev bezgalība,
Jēga ir mūžīgais lidojums...*

Kad degošā saule nostāpjas jūrā,
Tu viņu atstāji zem saviem spārnēm.
Un tad tu, kaija, tu līdzīga esi
Tam bērnam, kas līksmi gar krastu skrien
Pretī nākamā rīta saulei.

Atdejojojai CECILIJAI DINEREI